

QUAESTIO II.

*De ratione veritatis et de actu intellectus
in quo formaliter reperitur.*

STATUS QUAESTIONIS TERMINATUR. Cum proprium Iogicae sit humanam mentem dirigere ut veritatem facilius assequatur, cumque in humano intellectu alia sit operatio quae nuncupatur indivisibilium intelligentia, altera quae dicitur compositio et divisio; in hac secunda parte rationalis disciplinae quae indicativa appellatur, abscondita sane et subtilis occurrit quaestio. Siquidem inquirendum venit utrum formalis et absoluta ratio veritatis reperitur in intellectu simpliciter apprehendente, vel potius in intellectu componente et dividente. Haec quaestio, ut vel leviter attendenti in promptu est, enodari haudquaquam potest, quin aliquid attingamus de ipsa natura et ratione veritatis, ideoque in campum philosophiae primae paululum excurramus, quaedam praemittendo quae omnino necessaria sunt ad propositum aperiendum. Ut enim determinetur in quo actu intellectus reponenda sit formalis et perfecta ratio veritatis, in antecessum demonstrandum est veritatem formaliter et per prius residere in intellectu a quo ad res permanat; tametsi pro intellectu creato res concurrant ut causae ad veritatem in ipso progignendam, quippe quae ad ipsum comparantur uti mensura ad mensuratum (1).

ARTICULUS I.

DE FORMALI RATIONE VERITATIS.

VERITATIS DEFINITIO (2). Veritas definitur: *Adaequatio rei et intellectus*. Ut definitio intelligatur, notandum est cum Aquinate nostro *verum* significare id in quod intellectus seu cognitio tendit, cum facultas intellectiva ad veritatem ordinata sit. Tam vero cognitio

(1) QQ. DD. De ver. q. 1, a. 2.

(2) De veritate disserit S. THOM. I p. q. 16; in I Sm. Dist. 19, q. 5; QQ. DD. De ver. q. 1.

fit secundum quod cognitum est in cognoscente; hinc terminus cognitionis, idest *verum* reperitur in ipso cognoscente, et est in eo secundum quod intellectus conformatur rei intellectae; nam *verum* addit ad ens relationem seu conformitatem ad intellectum. Quare necesse est ut ratio veri ab intellectu derivetur ad res intellectas. Res autem duplici pacto possunt habere ordinem ad intellectum; nimirum *per se*, vel *per accidens*. Per se ordinem dicunt ad illum intellectum a quo dependent secundum esse; a quo nempe dependent ut sint: per accidens vero dicunt ordinem ad illum intellectum, a quo minime dependent ut sint, sed dumtaxat ut cognoscantur.

Cum autem denominatio sumatur ab eo quod per se invenitur in re, quaelibet res nuncupatur absolute vera per ordinem ad intellectum a quo dependet. Sic in artefactis domus dicitur vera si assimilatur formae, quae est in mente artificis; et pari ratione res naturales dicuntur verae secundum quod conformes sunt ideis divinis. Veritas ergo prius est in intellectu, et deinde est in rebus prout comparantur ad intellectum, ut ad principium. Huc spectat definitio Augustini inquitentis: *Veritas est qua ostenditur id quod est* (1). Consideravit enim *verum*, prout est in intellectu. Sed secundum ordinem rei ad intellectum ab eodem dicitur: *Veritas est summa similitudo principii quae sine ulla dissimilitudine est*, et ab Avicenna: *Veritas uniuscuiusque rei est proprietas sui esse quod stabilitum est ei*. Sed utramque rationem complectitur definitio superius memorata, idest: *Adaequatio rei et intellectus*.

Veritatis partitio. Triplex vulgo recenseri solet veritas, nimirum *essentialis*, quae etiam dicitur ontologica, metaphysica, et transcendentalis; *accidentalis*, quae dici solet logica; et demum *moralis*; secundum quod similitudo seu conformitas ad veritatem requisita spectatur vel in rebus per ordinem ad intellectum divinum, vel in nostra cognitione, vel tandem in externa expressione, quatenus voce profertur id, quod animo cogitamus. Prima dicitur veritas *in essendo*; secunda *in cognoscendo*; tertia *in significando*.

Veritas essentialis seu ontologica sita est in rei cuiuslibet realitate quatenus haec realitas spectatur ut conformis archetypae Supremi Artificis ideae, atque ita apta ad veram notitiam in nostro intellectu ingenerandam. Quo in sensu omnia dicuntur vera, et verum convertitur cum ente. Omne quippe ens et est divinis ideis conforme, et est idoneum ad causandam veram cognitionem in nostro intellectu. Quam cognitionem, uti acute monet S. Thomas, non causat prout est verum, sed prout est ens; non enim veritas rei causat veritatem, sed eius entitas; quemadmodum non sanitas medicinae, sed eius virtus sanandi sanitatem efficit in animali (2).

(1) De vera relig. cap. XXXVI.

(2) I p. q. 16, a. 1 ad 3.

Veritas logica denotat convenientiam cognitionis nostrae cum rebus perceptis, et dicitur accidentalis, quia conformitas haec non semper inest cognitioni mentis nostrae. Quo in sensu illa cognitio dicitur vera, quae id in rebus esse percipit, quod revera est, vel id non esse, quod revera non est. Ex adverso illa dicenda est falsa, quae apprehendit esse in re, quod revera non est, vel apprehendit non esse, quod revera est. Sic si quis apprehendit hominem esse substantiam compositam, in hac cognitione reperitur veritas logica. E contra cognitio esset falsa si apprehenderet solem esse bipedalem.

Veritas moralis consistit in conformitate sermonis cum animae conceptibus, et tunc obtinet, cum quis id loquitur quod cogitat; et hoc sive cognitio vera sit, sive falsa, idest sive recte, sive perverse rem intelligat. Huiusmodi veritas aptiori vocabulo diceretur veracitas; nam verax dicitur ille, qui quod animo concipit, exterius profert; qui autem secus eloquitur ac cogitat, vocatur mendax. Quod si verba sumantur prout expriment verum conceptum, idest rebus conformem, in hoc casu reducuntur ad logicam veritatem; attenditur quippe conformitas conceptus exterius expressi cum re significata per conceptum, et in hoc secundo casu veritas sermonis proprie pertinet ad logicum.

Triplicis veritatis comparatio et coordinatio. Veritas ontologica rerum naturalium dependet solum ab intellectu divino; res quippe dicuntur verae quia ideis Dei exemplaribus sunt conformes. Veritas in nostro intellectu dependet a rebus a quibus causatur, cum nostra cognitio ex eo dicatur vera, quod sit rebus conformis. Demum veritas sermonis a nostris conceptibus dependet, cum sermo dicatur verus quia conceptibus conformis a quibus accipit ut res significat. Doctrinam hanc ita nervose perstringit Aquinas noster: « Res diversimode se habent ad diversos intellectus: quia divinus intellectus est causa rei, unde oportet quod res mensuretur per intellectum divinum... Sed res se habent ad intellectum nostrum sicut causa, in quantum scilicet intellectus accipit a rebus, et inde est quod scientia nostra non mensurat res, sed mensuratur ab eis, ut dicitur 10 *Metaph.* text. 5... Sic intellectus divinus est ut mensura prima non mensurata; res autem est mensura secunda, mensurata: intellectus autem noster est mensuratus non mensurans » (1).

Quae cum ita habeant, tres species veritatis paulo superius commemoratae sic possunt ad ordinem exigi, et ad unicum principium revocari. Veritas sermonis causatur a conceptibus; veritas conceptuum causatur a rebus; veritas rerum causatur a divino intellectu. Quamobrem divinus intellectus est suprema ratio et ultimum fundamentum cuiuslibet veritatis et intelligibilitatis.

(1) 1 *Sent. Dist.* 19, q. 5, a. 2 ad 2. Cf. etiam *QQ. DD. De ver. q. 1, a. 2.*

His in antecessum notatis pro rei de qua agitur intelligentia, quaestionem solvendam ad sequentem revocamus propositionem.

PROPOSITIO.

Veritas principalis est in intellectu, ex quo derivatur ad res prout ordinem dicunt ad intellectum. Quare relate ad intellectum nostrum veritas habet fundamentum in re, sed formalis eius ratio completur per intellectum.

Antequam ad propositionem demonstrandam accedamus, praestat duo praedicere ut omni aequivocationi aditus intercludatur.

I. Res omnes dicuntur verae tum veritate illa quam habent per ordinem ad intellectum divinum, quae una est cunctarum rerum, et invariabilis; quare sub hoc respectu omnes res dicuntur verae unica veritate quae ab ipsis semoveri nequit (1); tum etiam veritate illa quam habent per ordinem ad intellectum nostrum, quae veritas est multiplex, variabilis, et potest omnino a rebus secerni, cum adaequatio inter res et humanos intellectus sit multiplex, variabilis, et possit esse vel non esse. In praesenti quaestione disputamus de hac secunda veritate, et tuemur rationem formalem veritatis, qua res dicuntur verae per ordinem ad intellectum nostrum ab intellectu derivari ad res; licet res naturales veritatem in intellectu nostro causent, cum sint eius mensura.

II. In iis quae dicuntur per prius et posterius de multis non oportet ut id quod prius recipit communem denominationem seu praedicationem sit causa eorum quae eandem denominationem per posterius accipiunt. Sed illud per prius illam denominationem sibi vindicat, in quo ratio illa communis perfecte ac complete primario reperitur: exemplo sit denominatio *sani*, quae per prius dicitur de animali, in quo primo perfecte et proprie ratio sanitatis invenitur; tametsi medicina dicatur sana, ut effectrix sanitatis, non habens tamen in se propriam formam sanitatis; non enim sanitatem efficit quia sana est, sed sana dicitur quia habet sanandi virtutem. Quapropter cum verum dicatur de pluribus per prius et posterius, oportet ut de illo potissimum dicatur in quo residet perfecta, propria, et formalis ratio veritatis (2).

Prob. prop. Haec propositio quam iampridem tradidit Aristoteles inquiens: *Verum enim falsumque non sunt in rebus, ut bonum quidem sit verum, malum autem falsum, sed sunt in mente* (3), illustrata ac probata fuit a S. Thoma passim (4).

(1) 1 p. q. 16, a. 6, 7 et 8; *QQ. DD. De ver. q. 1, a. 4, 5, 6, 8.*

(2) *QQ. DD. De ver. q. 1, a. 2.*

(3) *Metaph.* lib. VI, text. 8.

(4) *QQ. DD. De ver. q. 1, a. 2, et 1 Sent. Dist. 19, q. 5, a. 1.*

Arg. 1.um Formalis veritas in eo sita est ut sit similitudo per quam obiectum dicitur esse sicuti est. Atqui haec similitudo est in intellectu, non vero in rebus. Ergo ratio formalis veritatis est proprie in intellectu a quo promanat ad res. Et re sane vera formalis veritas, uti ex ipsa definitione compertum est, consistit in adaequatione seu commensuratione intellectus et rei cognitae. Iam vero commensuratio haec inveniri nequit in re quae relate ad intellectum nostrum habet rationem mensurae non commensurationis; neque in intellectu facto simili rebus per speciem rei, qui rationem habet mensurati; sed solum reperitur in intellectu adaequationem hanc cognoscente. Quare cum adaequatio seu veritas sit obiectum intellectus, et obiectum sit in ipso intellectu (1); consequitur profecto rationem veritatis esse per prius in intellectu et ab eodem profluere ad res.

Argumentum clarius evidensque patebit si reputetur animo discrimen, quod interest bonum inter et verum. Bonum enim est perfectio rerum; contra verum est perfectio intellectus. Bonum est prius in re, inde fluit ad voluntatem; contra verum est primo in intellectu, nam intellectus non fertur ad rem, nisi prout est in ipso per speciem vel similitudinem. Hinc appetitio iure dicitur magis vel minus bona ac perfecta secundum quod res quae appetitur maiorem vel minorem habet bonitatem. Intellectio ex adverso dicitur magis vel minus nobilis et perfecta, non ex eo quod res intellecta habeat maiorem vel minorem intelligibilitatem, sed eo quod melius vel deterius intelligatur, idest a specie intelligibili exprimat. Hinc perfectior est cognitio Angeli percipientis res materiales, quam cognitio hominis intelligentis res spirituales et ipsum Deum: e contra voluntas Angeli appetentis bona creata prae divinis esset mala et deterior voluntate hominis sese ferentis ad caelestia. Hinc intelligitur circulus quidam qui a Philosopho (2) adstruitur in operationibus animae: nam res quae sunt extra animam movent intellectum, et res intellectae movent appetitum, et appetitus eo tendit ut perveniat ad rem a qua motus incept (3).

Arg. 2.um Proponitur luculenter a S. Thoma, cuius doctrina sic potest ad brevem formam exigi. Veritas formaliter considerata consistit in adaequatione seu commensuratione rei et intellectus, idest in relatione quadam similationis intellectus cum re. Atqui huiusmodi similationis et adaequationis est solummodo fundamentum et causa in rebus; sed ratio formalis eiusdem est in intellectu in quo tantum invenitur formalis ratio relationis. Ergo veritas est formaliter in intellectu a quo dimanat ad res, quae verae denominantur ab actu intellectus.

(1) ARIST. *De Anima*, lib. III, text. 54 et seq.

(2) *De Anima*, com. 54.

(3) *QQ. DD. De ver. q. 1, a. 2.*

Praestat aurea S. Doctoris verba hanc rationem explanantia in adspicuum proferre: « Quae significantur nominibus... quaedam sunt quae habent fundamentum in re extra animam; sed complementum rationis eorum, quantum ad id quod est formale, est per operationem animae, ut patet in *universalis*. Humanitas enim est aliquid in re; non tamen ibi habet rationem universalis, cum non sit extra animam aliqua humanitas multis communis; sed secundum quod accipitur ab intellectu, adiungitur ei per operationem intellectus intentio secundum quam dicitur species... Similiter dico de veritate quod habet fundamentum in re, sed ratio eius completur per actionem intellectus, quando scilicet apprehenditur eo modo quo est. Unde dicit Philosophus (6 *Metaph.* text. 8) quod verum et falsum sunt in anima, sed bonum et malum sunt in rebus. Cum autem in re sit *quidditas* eius et suum *esse*, veritas fundatur in *esse rei magis quam in quidditate*, sicut et nomen entis ab *esse* imponitur; et in ipsa operatione intellectus accipientis *esse rei* sicut est per quamdam similationem ad ipsum, completur relatio adaequationis in qua consistit ratio veritatis. Unde dico quod ipsum *esse rei* est causa veritatis secundum quod est in cognitione intellectus. Sed tamen ratio veritatis per prius invenitur in intellectu quam in re... Unde res dicitur vera quae nata est de se facere veram apprehensionem quantum ad ea quae apparent exterius in ipsa... Utraque autem veritas, intellectus scilicet et rei, reducitur sicut in primum principium in ipsum Deum. Quia suum esse est causa omnis esse, et suum intelligere est causa omnis cognitionis. Et ideo ipse est prima veritas, sicut et primum ens: unumquodque enim ita se habet ad veritatem sicut ad esse. Et inde est quod prima causa essendi est prima causa veritatis et maxime vera, scilicet Deus, ut probat Philosophus (2 *Metaph.* text. 4) » (1).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Si veritas formaliter et principaliter est in intellectu ex quo fluit ad res, veritas iudicanda erit secundum nostram apprehensionem vel aestimationem; nam omne quod est in aliquo consequitur illud in quo est. Atqui si verum dependet a nostro iudicio, omne quod quis opinatur erit verum, et duo contradictoria erunt simul vera; quod est absurdum et revocat errorem veterum philosophorum Protagorae et Democriti et aliorum asserentium verum consistere in *videri*. Ergo veritas per prius est in rebus.

Resp. Dist. mai. Si veritas fluit ab intellectu et ab ipso causatur, iudicanda erit secundum apprehensionem, *Conc.* Si formaliter est in intellectu, qui illam a rebus accipit, *Neg. Contradist. min.* Si ve-

(1) *Sent. Dist. 19, q. 5, a. 1.*

ritas dependet a nostro iudicio tamquam a causa, quod quis opinatur erit verum, *Conc.* Si solummodo dependet a iudicio tamquam ab eo in quo formalis ratio veritatis completur, *Neg.* et *Neg. cons.*

Solutio patet ex enucleatis in thesi, et evidentior apparebit, si animadvertimus cum S. Thoma aliquid esse in alio bifariam: quandoque causatur ex principiis eius in quo est, et tunc sequitur illud in quo invenitur; quandoque causatur ab aliquo extrinseco, et tunc contingit contrarium; ideoque veritas quae est in nostro intellectu causata a rebus a quibus intellectus cognitionem accipit, non sequitur animae aestimationem vel iudicium; sed rerum existentiam, ita ut res non sit quia iudicatur, sed vere iudicetur quia est. Porro philosophi quos refellit Aristoteles tuebantur species rerum naturalium procedere non ab aliquo intellectu, sed a casu; et quia considerabant verum importare ordinem ad intellectum, debebant veritatem rerum constituendam esse in ordine ad intellectum nostrum, tamquam ad veritatis mensuram. Qua ex opinione illa impossibilia dimanabant quae Aristoteles late prosequitur et evertit (1).

Oppon. 2.º Quaelibet denominatio per prius est in causante illam, quam in effectu in quo causatur; ut enim ait Philosophus (1 *Poster. Analyt. text. 5*): *propter quod unumquodque tale et illud magis.* Atqui denominatio veri in intellectu nostro causatur a rebus quae ad ipsum comparantur tamquam mensura ad mensuratum. Ergo veritas per prius est in rebus, et per posterius in intellectu.

Resp. Dist. mai. Denominatio communis per prius est in causa quam in effectu, si causa est univoca, *Conc.* Si causa non est univoca, *Neg.* et sic *Contradist. min.* Si enim causa non est univoca, communis denominatio dicitur per prius de eo in quo perficitur et completur ratio seu forma, quae nomine illo significatur, uti patet de *sanitate* relate ad animal et medicinam. Audi S. Thomam: « Licet veritas intellectus nostri causeatur a re; non tamen oportet quod in re per prius invenitur ratio veritatis, sicut nec in medicina per prius invenitur ratio sanitatis, quam in animali. Virtus enim medicinae, non sanitas eius causat sanitatem, cum non sit agens univocum. Et similiter esse rei, non veritas eius causat veritatem intellectus. Unde Philosophus dicit quod opinio et oratio vera est ex eo quod res est, non ex eo quod res vera est » (2).

Oppon. 3.º Ens et verum nullo modo differunt. Atqui ens per prius est extra animam, quam in anima. Ergo verum per prius est in rebus, quam in intellectu.

Resp. Dist. mai. Ens et verum nihil differunt re, *Conc.* Nihil differunt secundum rationem intelligibilem, *Neg.* et concessa minori, *Neg. cons.*

(1) *QQ. DD. De ver. q. 1, a. 2 ad 3, et 1 p. q. 16, a. 1 ad 2.*

(2) 1 p. q. 16, a. 1 ad 3.

Urgebis: Atqui ens et verum non differunt ratione. Nam quaecumque differunt ratione, ita se habent ut unum possit intelligi sine altero. Atqui essentia rei non potest intelligi sine veritate. Ergo ens et verum nullo pacto differunt.

Resp. Dist. mai. Quaecumque differunt ratione, ita se habent ut unum possit intelligi sine altero, idest possit intelligi, si non ponatur alterum, *Neg.* Possit intelligi si non intelligatur alterum, *Subdist.* Si unum non est in ratione alterius, *Conc.* Si unum includitur in ratione alterius, *Neg. Contradist. min.* Essentia rei potest intelligi esse sine vero, *Neg.* Potest intelligi non intellecta ratione veri, *Conc.* et *Neg. cons.* Sic difficultati occurrit S. Thomas: « Dupliciter aliquid dicitur non posse intelligi sine alio. Aut ita quod unum non possit intelligi, si non ponatur alterum esse: et sic dicitur quod esse non potest intelligi sine vero; sicut etiam non potest intelligi sine hoc quod est esse intelligibile. Sive ita ut quodcumque intelligitur unum, intelligatur alterum; sicut quicumque intelligit hominem, intelligit animal. Et hoc modo esse potest intelligi sine vero; sed non e converso, quia verum non est in ratione entis, sed ens in ratione veri » (1).

Instabis iterum. Quidquid ratione differt ab ente se habet ex additione ad illud. Iam vero quidquid se habet ex additione ad ens, illud contrahit ac determinat. Ergo verum contraheret ens, quod est falsum, cum aeque pateat ens et verum.

Resp. Conc. mai. et Dist. min. Quidquid se habet ex additione ad ens contrahit illud, si est ratio differentialis, vel est peculiaris modus essendi non consequens omne ens, *Conc.* Si est ratio quaedam consequens omne ens, *Neg.* Etenim verum, bonum, unum addunt supra ens; sed illud non contrahunt, cum sint rationes, quae consequuntur omne ens, propterea cum ipso convertuntur.

Instabis denuo. Verum dicitur ab Augustino id quod est. Atqui quod est, ratione non differt ab essentia et esse rei. Ergo neque ratione verum differt ab ente.

Resp. Dist. mai. Et verum definitur secundum fundamentum quod habet in re, *Conc.* Et definitur secundum completam et adequatam sui rationem, *Subdist.* Et in hoc casu esse dicitur secundum quod ens significat essentiam rerum, prout dividitur per decem genera, *Neg.* Et esse significat compositionem quam facit intellectus *Conc.*, et hoc esse Philosophus appellat verum (*Metaph. lib. V, text. 14*).

Oppon. 4.º Verum habet rationem mensurae. Atqui mensura est in rebus per ordinem ad intellectum nostrum. Ergo verum per prius est in rebus.

(1) 1 *Sent. Dist. 19, q. 5, a. 1 ad 2.*

Resp. Dist. mai. Habet rationem mensurae commensurantis, *Conc.* Simplicis mensurae, *Neg.* *Contradist. min.* In rebus est simplex mensura, *Conc.* Est commensuratio, *Neg.*

ARTICULUS II.

AN VERITAS SIT IN INTELLECTU COMPONENTE ET DIVIDENTE.

QUAESTIO DEFINITUR. Probatum est in superiori articulo rationem veri ab intellectu promanare ad res, cum hoc tamen discrimine, quod ab intellectu divino fluat veritas essentialis quae cum ente convertitur; ab intellectu autem nostro procedat veritas accidentaliter ex qua res non habet ut sit, sed ut cognoscatur. Hoc constituto nova occurrit quaestio quae versatur circa veritatem accidentalem. Ambigitur enim in quo actu intellectus inveniatur propria et formalis ratio veritatis. Qua in re liquet quaestionem respicere intellectum nostrum, in quo uno sunt actus cognoscendi specie diversi.

Iam vero ad propositam quaestionem plene cumulateque solvendam plura essent uberius explananda tum de natura et constitutione rerum visibilium ex quibus directe et immediate accipit cognitionem intellectus humanus, tum etiam de natura et ordine cognitionis nostrae intellectivae; nam inter potentiam et eius proprium obiectum proportio similisque ratio interesse debet. Hac via compertum plene esse posset, cur res comparata ad intellectum nostrum progignat cognitionem formaliter veram solummodo in illo actu in quo est compositio et divisio. Attamen ne limites nostri instituti plus aequo praetergrediamur, de prima quaestione, quae ad philosophiam primam spectat, et de altera, quae psychologiae propria est, pauca summam attingemus, et sic, quemadmodum in quaestione universalium perfecimus, etiam in praesenti ex eiusdem Aquinatis fontibus nobilissimae controversiae ponemus solida fundamenta.

Multiplex in rebus visibilibus compositio. Res omnes materiales ex quibus cognitionem accipit intellectus noster multiplici compositioni obnoxiae sunt. Siquidem constant: 1) ex materia et forma; 2) ex essentia et subiecto, idest ex natura et principiis eam individuantiibus et determinantiibus ad hoc singulare (1), cum solum in formis separatis essentia simplicis sit ipsum simplex; gemina haec compositio propria est substantiarum visibilium; 3) componuntur realiter ex essentia et existentiis, et haec ultima compositio vagatur per omnes res creatas. Iam vero cum veritas nostrae cognitionis fundamentum habeat in rerum entitate, quae constat ex quidditate et

(1) 1 p. q. 11, a. 3.

esse, principaliter causatur ab *esse* quam ab essentia, quia res ab *esse* tamquam ab ultimo actu habent ut formaliter sint entia: ens autem et verum convertuntur. Quam ad rem in illo actu intellectus vigeat formalis ratio veritatis, qui primario versatur circa *esse* rei ad quod essentia ordinem dicit. Ad rem ita S. Thomas: « Cum in re sit quidditas eius et suum *esse*, veritas fundatur in *esse* rei magis, quam in quidditate, sicut et nomen entis ab *esse* imponitur; et in ipsa operatione intellectus accipientis *esse* rei sicut est per quamdam similitudinem ad ipsum completur relatio adaequationis in qua consistit ratio veritatis. Unde dico quod ipsum *esse* rei est causa veritatis secundum quod est in cognitione intellectus » (1).

Ordo intellectus nostri ad obiectum. Intellectus humanus, uti meminimus, primo et directe percipit quidditatem rei materialis abstractam a principiis individuantiibus, ideoque universalem, non quidem formaliter et positive, sed materialiter et negative, ita ut essentia percipiatur ab eo absolute penes praedicata quidditativa, praescindendo tum ab *esse* quod habet in hoc vel in illo singulari, tum ab *esse* quod habet in anima. Iam vero quidditas rei *absolute* et *in se* considerata praescindit ab *esse* vel non *esse*, quia ab ipso realiter discriminatur. Ergo primus actus intellectus qui attingit quidditatem et dicitur indivisibilem intelligentiam, nullo pacto percipit *esse* vel non *esse* rei, ideoque in eo formaliter non est veritas, cum verum fundetur potius in *esse* rei quam in quidditate. Quod si essentia esset identificata cum suo *esse*, et consequenter per seipsam singularis, tunc intellectus actu directo perciperet essentiam existentem et singularem, et consequenter cognosceret rem *esse* vel non *esse*, et in simplici apprehensione possideret formaliter veritatem non secus ac substantiae simplices, quae non abstrahunt quidditatem ab *esse* et a principiis individuantiibus, ideoque simplici actu composita et concreta percipiunt et veritatem formaliter possident.

Sufficit haec capitulatim et raptim adnotasse ut vera et solida ductu Aristotelis et S. Thomae iaciantur doctrinae explicandae fundamenta, et mentes adolescentium mature liberentur ab ambiguis et obscuritatibus, quae oriri solent ex eo quod in solvenda quaestione quaedam falsa sumantur ut vera (2).

(1) 1 *Sent. Dist.* 19, q. 5, a. 1.(2) De hac quaestione conferri potest S. Thomae 1 p. q. 16, a. 2; *Contra gent.* lib. I, cap. LIX; *Perihormen.* lib. I, lect. 3; *QQ. DD. De ver.* q. 1, a. 3; 1 *Sent. Dist.* 19, q. 5, a. 1 et ad 7; *De Anima*, lib. III, lect. 11; *Metaph.* lib. VI, lect. 4. Cf. etiam *Cosm. ALAM. Log.* q. 16, a. 5, et q. 19, a. 1.

PROPOSITIO.

Formalis ratio veritatis quae est in intellectu tanquam in subiecto, reperitur plene et perfecte in actu intellectus componentis et dividens, idest in iudicio.

Prob. 1.º Cum veritas sit formaliter in intellectu tanquam in subiecto et sita sit in adaequatione rei et intellectus, illa cognitio proprie et formaliter veritatem possidebit, quae hanc conformitatem seu adaequationem continebitur. Atqui haec conformitas vel commensuratio a mente nostra non percipitur nisi per intellectum componentem et dividentem. Ergo perfecta et formalis ratio veritatis non reperitur nisi in compositione et divisione intellectus.

Maior in perspicuis est ex iis quae superius probata sunt. Minor autem exinde patet, quod commensurationem et adaequationem sui cum re intellectus assequi non possit, quin comparentur termini; quae operatio ad compositionem et divisionem intellectus evidenter pertinet. Quocirca si aliquis intellectus ita perfectus sit ut per simplicem conceptum intelligat rei quidditatem, et simul cognoscat rem esse in se prout est in intellectu ut cognita, profecto talis intellectus per simplicem apprehensionem possidebit perfecte et formaliter veritatem. Hoc cumulatissime contingit in intellectu divino qui unico et simplicissimo actu complexa, composita, et enuntiabilia incomplexa, et simpliciter apprehendit.

Nobilissimam hanc veritatem sic luculenter declarat Aquinas: « Cum veritas intellectus sit adaequatio intellectus et rei, secundum quod intellectus dicit esse quod est, vel non esse quod non est, ad id in intellectu veritas pertinet, quod intellectus dicit, non ad operationem qua id dicit. Non enim ad veritatem intellectus exigitur, ut ipsum intelligere rei aequetur, cum res interdem sit materialis, intelligere vero immateriale; sed illud quod intellectus intelligendo dicit et cognoscit, oportet esse rei adaequatum, ut scilicet ita sit in re sic ut intellectus dicit. Deus autem sua simplici intelligentia in qua non est compositio et divisio cognoscit non solum rerum quidditates, sed etiam enuntiationes. Et sic illud quod dicit intellectus divinus est compositio et divisio. Non ergo excludit veritas ab intellectu divino ratione suae simplicitatis » (1).

Ex adverso intellectus humanus cum sit in pura potentia ad cognitionem, orditur ab actu simplici, qui est simplex per modum imperfectionis et partis, ideoque ordinatus ad compositionem uti imperfectum ad perfectum, et ita nos tum complexa tum simplicia cognoscimus per compositionem.

(1) *Contra gent.* lib. I, cap. LIX.

Prob. 2.º Ratio veritatis sita est in adaequatione rei et intellectus, idest in conformitate duarum diversarum rerum, nam idem non adaequatur sibi ipsi, cum aequalitas diversorum sit. Quapropter ibi primum invenitur in intellectu ratio veritatis ubi primo intellectus incipit habere aliquid sibi proprium, quod res extra animam non habet, cum tamen habeat aliquid illi respondens inter quae adaequatio attendi potest. Atqui hoc contingit solum in iudicio. Ergo solum in iudicio est formalis ratio veritatis. Siquidem, ut declaretur minor, intellectus formans quidditates non habet nisi similitudinem rei existentis extra animam: cum autem iudicat de re apprehensa, tunc ipsum iudicium, idest compositio et divisio est aliquid ei proprium, quod non invenitur extra in re; sed cum adaequatur ei quod est extra in re, tunc iudicium dicitur verum (1). Hoc S. Thomae argumentum sic paucis proponi potest: Veritas, idest adaequatio rei et intellectus tunc perfecte habetur, quando intellectus habet aliquid sibi proprium quod non est in re. Atqui in solo iudicio habet aliquid quod non est in re; idest compositionem et divisionem. Ergo.

Prob. 3.º Actus intellectus simpliciter apprehendens versatur circa rei quidditatem; actus vero iudicii respicit *esse* eiusdem, nam iudicio affirmamus rem esse vel non esse. Atqui ratio veritatis quae est formaliter in intellectu, fundatur principalis in *esse* rei, quam in quidditate. Ergo veritas secundum expletam et absolutam rationem proprie invenitur in secunda operatione intellectus et non in prima. Ad rem S. Thomas: « *Esse* dicitur dupliciter. Uno modo dicitur esse ipsa quidditas vel natura rei, sicut dicitur quod definitio est oratio significans quid est esse; definitio enim quidditatem rei significat. Alio modo dicitur *esse* ipse actus essentiae; sicut vivere, quod est esse viventibus est animae actus; non actus secundus qui est operatio, sed actus primus. Tertio modo dicitur esse quod significat veritatem compositionis in propositionibus secundum quod est dicitur copula; et secundum hoc est in intellectu componente et dividente quantum ad sui complementum, sed fundatur in *esse* rei quod est *actus* essentiae » (2).

Ut haec pulcherrima atque elegans Angelici doctrina rite intelligatur reputandum animo est denominationem entis desumi ex essendi actu, quare ens dicitur *id cuius actus est esse*: hinc in rebus creatis in quibus datur realis compositio essentiae seu quidditatis et *esse*, denominatio magis et principalis sumitur ab *esse* quod est formalis et ultima actualitas, quam a quidditate quae se habet per modum potentiae seu subiecti recipientis *esse*, quod in ipsa contrahitur ad determinatum essendi modum. Quocirca notiones transcendentales, quae

(1) *QQ. DD. De ver.* q. 1, a. 3.

(2) *1 Sent. Dist. 33, q. 1, a. 1 ad 1.*

cum ente convertuntur, propriam et formalem rationem sibi vindicant, prout principalius respiciunt actum essendi quam ipsam essentiam. Sic unum seu ratio unitatis ab actu essendi dependet, prout esse dicitur indivisum in se et divisum a quolibet alio; hinc ens est multiplex ad multipliciter actus essendi, est unum per unitatem et simplicitatem actus essendi: est unum per se, quando primum esse seu esse substantiale est unum et simplex, ideoque in substantiis compositis datur unitas entis per se, quia licet partibus coalescant, nihilominus partes illae sive essentiales sive integrales unico et simplici esse copulantur. Sic ens dicitur *bonum* quatenus ordinem dicit ad voluntatem et rationem induit appetibilis; sed quodvis appetitur secundum quod est actu et perfectivum: perfectio vero actum dicit, imperfectio denotat potentiam. Ergo ratio boni fundatur in ente, prout ens dicit principalius actum seu esse. Demum ens dicitur *verum* prout ordinem dicit ad intellectum, et quoniam ratio veri formaliter est in intellectu, fundamentaliter et ut in causa effectrice veritatis est in re, quae est causa adaequationis suspensus et intellectus in quo formaliter reperitur adaequatio, intellectus illo actu veritatem assequitur quo conformis fit enti prout ens principalius dicit esse seu actum essentiae. Sed actus huiusmodi est qui percipit rem esse vel non esse, sicuti est vel sicuti non est, idest actus intellectus componentis et dividensis. Ergo in illo actu perfecte et complete invenitur formalis veritas.

Quae omnia sic brevi in conspectu poni possunt. Unumquodque dicitur: 1) ens principalius ab actu essendi, idest ab esse; 2) dicitur unum ab eodem actu secundum quod dicit aliquid indivisum in se et divisum a quolibet alio; 3) dicitur bonum secundum quod per actum dicit ordinem ad voluntatem a qua appetitur ut perfectio; 4) dicitur verum eo quod per actum essendi fundat veritatem quae formaliter est in intellectu cognoscente illum actum, nimirum rem esse vel non esse.

Prob. 4.º Ratio deducitur a signo externo cognitionis, et hoc pacto proponi potest. In vocibus non est veritas et falsitas in significando, nisi in vocibus complexis, idest in oratione qua significamus hoc esse vel non esse, minime vero in prolatione vocum incomplexarum. Ergo idem censendum de veritate cognitionis, non esse videlicet in simplici intelligentia, sed in compositione et divisione intellectus qua percipimus aliquid esse vel non esse. Antecedens perspicuum est; sequentia vero probatur eo quod voces sunt signa conceptuum, et quidquid veritatis vel falsitatis est in voce, debet simul esse in conceptu a quo vox habet ut significet (1).

Scholion. Ex hactenus enodatis elucescit 1) veritatem propositae thesis dependere a modo intelligendi intellectus nostri qui primo et

(1) ARIST. *Perihermen.* lib. I, cap. I.

directe per simplicem intelligentiam format rei quidditatem *universalem*; propterea quod eam absolute concipit, et prout abstrahit a quolibet esse; ita tamen ut non fiat praecisio alicuius eorum. Hinc si intellectus actu directo rem singularem percipere, idest prout determinata est ad esse in hoc vel illo singulari, apprehendendo quidditatem, perciperet simul illam esse, vel non esse, et veritatem formaliter possideret, quemadmodum contingit in intellectu angelico, qui essentias rerum in sua singularitate actu directo cognoscit; ideoque per simplicem intelligentiam virtualiter iudicat; hinc inter intellectum formae separatae et nostrum hoc differt, quod alter composita simpliciter cognoscat, alter simplicia componendo percipiat.

Patet 2) hanc intellectus nostri rationem cognoscendi fundamentum habere in ipsa rei materialis natura quae ipsius est proprium et proportionatum obiectum. Essentia quippe rerum corporatarum cum non sit per se singularis et individua, sed realiter distincta a principiis eam ad singularitatem determinantibus, non solum ab eius esse realiter distinguitur ut quaelibet res creata ac finita; sed esse illud non recipit immediate in se, sed mediante supposito singulari, cum existere sit singularium. Quae ontologica rerum visibilibus constitutio et compositio in causa est, quamobrem intellectus humanus cum intelligat immediate quidditates rerum per abstractionem a principiis individuantibus, possit formare quidditatem rei seu definitionem, quin percipiat esse quod habet in determinato subiecto; nam neque principia illa quidditatem determinantia, neque esse sunt de ratione quidditatis a qua realiter distinguuntur. Inde fit ut actus simplicis apprehensionis quidditatem seu definitionem formans, nullo pacto cognoscat rem esse vel non esse, idest non iudicet, ac proinde veritatem formaliter et perfecte non possideat, cum principalius fundamentum veritatis nostrae cognitionis sit *ens* prout dicit esse, idest actum essentiae.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Intellectus apprehendens vel formans rei quidditatem est verus. Atqui in simplici intelligentia non habetur compositio vel divisio. Ergo veritas non est tantum in compositione vel divisione intellectus.

Resp. Dist. mai. Intellectus simpliciter intelligens dicitur verus ut res vera, idest veritate ontologica et fundamentali, *Conc.* Dicitur verus ut cognoscens verum, idest veritate formali et logica, *Subdist.* Perfecte et complete, *Neg.* Imperfecte et inchoative, *Conc.* et *Concessa min. Neg. cons.*

Solutio ex dictis in propositione manifesta est. Nam, ut meminimus, secernenda est duplex veritas; nimirum rei, et cognitionis. Quae-

libet res est vera veritate ontologica, quae nihil aliud est, nisi entitas rei prout conformis est intellectui divino a quo dependet ut sit, et ut sit intelligibilis etiam ab intellectu creato; quia apta nata est in ipso veram cognitionem gignere. Haec autem veritas pertinet tum ad simplicem apprehensionem, tum ad iudicium, tum ad reliquas omnes res in seipsis et extra mentem subsistentes. Sed alia est veritas quae invenitur solum in cognitione, quae tunc habetur, quando intellectus verum cognoscit, id est cognoscit res uti sunt.

Haec autem veritas adest in intellectu divino et in intellectu creato; at intellectus divinus est illius veritatis non solum subiectum sed causa et mensura, cum res ab eo habeant ut sint, et intelligibiles sint. In intellectu nostro est solum tamquam in subiecto, quia intellectus noster non dat rebus neque esse neque intelligibilitatem, sed eam praesupponit, et ab ea mensuratur, et dicitur verus, si cognoscit res ita esse uti revera sunt: quoniam vero intellectus debet esse conformis non solum quidditatibus rerum, sed vel in primis ipsi esse, quod est actus essentiae, exinde consequitur cognitionem intellectus nostri plene et complete esse veram per illum actum, quo percipitur quidditas aliquo esse actuata, qui actus compositione vel divisione intellectus continetur qua affirmamus rem esse, vel non esse, nimirum actuari, vel non actuari aliquo esse. Cum vero iudicia proferri possint in ordine reali vel ideali, hinc compositio illa intellectus potest iniri vel reali rerum compositioni, vel compositioni rationis.

Oppon. 2.º Veritas est adaequatio, conformitas, commensuratio rei et intellectus. Atqui in simplici apprehensione obtinet haec adaequatio; nam intellectus intelligendo fit omnia, ut ait Philosophus (1). Ergo in simplici conceptu datur formalis veritas.

Resp. Dist. mai. Veritas definitur adaequatio rei et intellectus, id est prout adaequatio est in intellectu per ipsius cognitionem, *Conc.* Id est est intellectus adaequatus vel similis factus, quin cognoscat illam adaequationem, *Neg. Contradist. min.* In simplici apprehensione habetur intellectus adaequatus, *Conc.* Habetur adaequatio in intellectu, *Neg.*

Quemadmodum superius docuimus, veritas formaliter est in intellectu tamquam in proprio subiecto a quo dimanat ad res, et cum veritas sit adaequatio quaedam, haec adaequatio esse debet in intellectu, id est cognita ab intellectu, qui illam cognoscit per comparisonem et complexionem duorum extremorum conformitatis, quod non contingit nisi in cognitione composita, id est in compositione vel divisione intellectus. Ex adverso in simplici intelligentia habetur intellectus conformis, nimirum unum conforme: et quoniam istud conforme hanc similitudinem nactum est per actum imperfectum cognitionis

(1) *De Anima*, lib. III, cap. VIII.

qui est cognitio incomplexorum, sic habetur quodammodo imperfecta et inchoata veritas; quatenus simplex apprehensio est via ad iudicium et ad illud refertur tamquam imperfectum ad perfectum et tamquam pars ad totum.

Oppon. 3.º In Deo non est compositio et divisio intellectus et est perfectissime formalis ratio veritatis. Ergo veritas non est in intellectu componente et dividente.

Resp. Dist. ant. In Deo non est compositio et divisio intellectus, quia simplex intelligentia perfectissime et eminenter complectitur perfectionem iudicii, ratiocinii, et simplicis conceptus, *Conc. Secus Neg. et Neg. conc.*

Quod formalis et perfecta veritas sit in iudicio et non in simplici intelligentia, hoc non oritur ex natura potentiae intellectivae generatim inspectae, sed ab imperfectione intellectus humani, qui est facultas animae quae est forma corporis et creata in pura potentia ad omnem cognitionem. Idcirco in cognoscendo exorditur ab actu imperfecto et gradatim ad perfectum accedit. Simplex ergo intelligentia in nobis simplicitatem illam sibi vindicat quae est per modum imperfectionis et partis, quae ordinatur ad totum tamquam ad perfectum. Hinc actus simplex nostrae cognitionis cum sit inchoatio quaedam cognitionis, non habet perfectam et absolutam rationem veritatis, sed inchoatam dumtaxat et imperfectam.

Oppon. 4.º Quidquid est verum veritate verum est. Ergo si veritas est solummodo formaliter in enuntiatione mentali, nihil erit verum, nisi secundum quod enuntiat per intellectum; quod est error veterum dicentium omne quod videtur esse verum, et consequenter duo contradictoria simul esse vera, quia a diversis vera videntur.

Resp. Dist. ant. Quidquid essentialiter est verum, veritate essentiali est verum, id est per conformitatem ad intellectum divinum, *Conc.* Est verum veritate accidentali, id est per comparisonem ad intellectum nostrum, *Subdist.* Si iudicium est verum, iterum *Conc.* Si est falsum, *Neg.*

Veteres quippe philosophi censebant species seu naturas rerum non procedere ab aliquo intellectu, sed a casu, et quia considerabant verum importare comparisonem ad intellectum, cogebantur constituere rerum veritatem per ordinem ad intellectum nostrum ex quo consequerentur inconvenientia quae persequitur Philosophus (1).

(1) *Metaph.* lib. IV, text. 19.

ARTICULUS III.

AN IN SIMPLICI APPREHENSIONE ET IN SENSU QUAEDAM INVENIATUR VERITAS.

QUAESTIO DETERMINATUR. In hac quaestione non disputamus de veritate ontologica et essentiali, quam quaelibet res habet per ordinem ad intellectum divinum: nam in hoc sensu quilibet actus intellectus, et etiam operatio sensus eam veritatem sibi vindicant quae communis est omnibus omnino rebus. Sed loquimur de veritate accidentali, quae vulgo dicitur logica, et a nostra cognitione dimanat ad res a nobis perceptas. Querimus ergo utrum veritas quae est dos et proprietas veritatis inveniatur quodammodo in simplici apprehensione et etiam in cognitione sensitiva. Duplici huic quaestioni duplex propositio satisfaciat.

PROPOSITIO I.

In simplici apprehensione veritas invenitur inchoate et imperfecte; ita tamen ut ab eaungi minime queat.

Prob. prop. quoad primam partem: 1.º Intellectus simpliciter intelligens cognitione sua rebus vere assimilatur; nam conformitas intellectus et rei est de essentia cuiusvis cognitionis, cum intellectus intelligendo fiat omnia, idest per representationem omnibus conformetur. Atqui haec conformitas est inchoata et imperfecta veritas: est enim similitudo in genere cognitionis, et est similitudo inchoata et imperfecta; nam intellectus fit similis quidditati non esse rei quod est actus essentiae, cui fit similis cum cognoscit rem esse vel non esse. Ergo in simplici intellectu est veritas inchoate et imperfecte, et quodammodo materialiter; quia licet intellectus non plene veritatem possideat nisi per compositionem seu cognitionem complexam; possidet nihilominus per simplicem intelligentiam elementa proxima iudicii, nempe illius actus in quo absoluta et plena reperitur ratio veritatis.

Prob. 2.º Mens per simplicem intelligentiam format rei definitionem et illam concipit quodammodo sicuti est et ab aliis omnibus discernit, licet hoc formaliter non dicat, cum nulla ab ea instituat comparatio. Atqui hoc est veritatem cognitionis, quae definitur per conformitatem rei et intellectus, aliquo modo assequi, idest adaequationem imperfecte, inchoate et materialiter cognoscere; cognitio quippe uno conformi et simili, eo ipso cognitio conformitatis et similitudinis incipit adesse. Ergo in simplici intellectu veritas habetur imperfecte, inchoate et materialiter, quatenus habentur elementa proxima illius actus in quo plena veritatis possessio sita est.

Quam ad rem simplex intellectus et dicitur verus veritate ontologica, cum sit conformis suis principiis ut quaelibet alia res; et dicitur imperfecte possidere veritatem cognitionis; nam licet in se habeat conformitatem sui seu formae intellectae ad rem; nihilominus eam non habet formaliter cognitam, cum conformitatem cognoscere sit duo coniungere per compositionem intellectus. Et quoniam veritas cognitionis perfecte invenitur in iudicio, quo rebus tribuimus id quod revera illis inest, consequitur in reliquis actibus mentis inveniri secundum quod de iudicio participant, cum imperfectum dicatur et definitur per ordinem ad perfectum. Et sic intelliguntur et explicantur verba Aristotelis qui *Metaph.* 6, text. 8, ait: « Verum et falsum non sunt in rebus sed in mente; circa vero ea quae sunt simplicia, ipsumque quid est, neque in ipsa sunt mente ». Idem docet *Perihermen.* lib. I, cap. I, et *Metaph.* lib. IX, cap. VII, ubi Aquinas ait: « In simplicibus esse veritatem per hoc quod cognoscitur res secundum propriam quidditatem ».

Prob. 2.^a pars. Veritas illa a simplici conceptu nequit separari quae pertinet ad eius essentiam. Atqui veritas cognitionis quae tribuitur simplici intelligentiae, pertinet ad eius essentiam. Ergo ab illa nequit separari. Maior est evidens; minor sic probatur. Veritas simplicis apprehensionis in eo consistit, ut sit similitudo obiecti eidem conformis. Atqui hoc est de essentia simplicis notionis, cum sit signum naturale obiecti. Ergo.

Haec doctrina luculenter explanatur ab Angelico pluribus in locis (1). Ad speciem citamus sequens testimonium, quod doctrinam vehementer illustrat: « Cum sit duplex operatio intellectus, una quae consistit in apprehensione quidditatis simplicis... alia quae consistit in compositione vel divisione propositionis... prima operatio respicit quidditatem rei: secunda respicit esse ipsius. Et quia ratio veritatis fundatur in esse, et non in quidditate, ideo veritas et falsitas proprie invenitur in secunda operatione, et non in prima, nisi secundum quid: sicut enim quidditatis esse est quoddam esse rationis, et secundum istud esse dicitur veritas in prima operatione intellectus: per quem etiam modum dicitur definitio vera. Sed huic veritati non adiungitur falsitas per se, quia intellectus habet verum iudicium de proprio obiecto in quo naturaliter tendit, quod est quidditas rei; sed per accidens admiscetur falsitas, scilicet ratione affirmationis vel negationis annexae, quod contingit dupliciter; vel comparatione definitionis ad definitum, et tunc dicitur definitio falsa respectu alicuius, et non simpliciter, sicut definitio circuli est falsa de triangulo; vel in respectu partium definitionis ad invicem in quibus implicatur impossibilis affirmatio, sicut definitio vacui, quod est locus in quo nullum corpus est,

(1) 1 p. q. 17, a. 2, et q. 85, a. 6.

et haec definitio dicitur falsa simpliciter... Secundae autem operationi admiscetur falsitas etiam per se: non quidem quantum ad primas affirmationes quas naturaliter intellectus cognoscit, ut sunt dignitates, sed quantum ad consequentes: quia rationem inducendo contingit errare per applicationem unius ad aliud » (1).

PROPOSITIO II.

Licet in sensibus non sit proprie et formaliter veritas, tamen in illis admittenda est veritatis quaedam imago quatenus iudicium suo modo imitantur.

Prob. 1.^a pars. Veritas definitur per adaequationem rei et intellectus. Atqui sensus in infinitum distat ab intellectu. Ergo in sensu non est illa adaequatio quae est de ratione veritatis, ac proinde non est formalis veritas.

Insuper veritas formalis abest a simplici apprehensione, propterea quod in intellectu simplici non percipitur comparatio et commensuratio quae cognosci debet ad veritatem habendam. Atqui comparatio multo magis deest in sensibili perceptione. Ergo in sensuum perceptione non datur formalis veritas: « Est considerandum, ait S. Thomas, quod quamvis sensus proprii obiecti sit verus, non tamen cognoscit verum. Non enim cognoscere potest habitudinem conformitatis suae ad rem, sed solum rem apprehendit » (2). Quocirca sensitiva perceptio non solum deficit a perfecta ratione veritatis eo quod sicut simplex apprehensio non apprehendit conformitatem suipsius ad rem; sed etiam quia sensitiva facultas habitudinem illam apprehendere nequit, cum comparatio ad sensum nusquam pertineat, neque apprehensio sensibilis sit proxima materia iudicii. Accedit quod in simplici intelligentia anima rebus conformatur imperfecte, quia percipit dumtaxat quidditatem, non esse rei: in apprehensione sensus conformatur imperfectissime, quia percipit tantum externa accidentia materialia.

Prob. 2.^a pars. Sensus percipiunt corporeas qualitates non in abstracto, sed in concreto, nimirum prout sunt in substantia corporea: hinc eorum intuitus vel perceptio terminatur ad compositum, id est ad corpus sensibus qualitatibus instructum. Atqui hoc est ipso actu, licet non proprie per iudicium renuntiare qualitates illas esse in aliquo corpore. Ergo sensibilis perceptio umbratile quoddam iudicium imitatur, et sub hoc respectu sensus dicuntur veritatem vel falsitatem participare sicut iudicium participant: percipiendo quippe oculis in pomo colorem, potius coloratum pomum, quam colorem percipimus. Quare

(1) 1 Sent. Dist. 19, q. 5, a. 1 ad 7.

(2) Perihermen. lib. I, lect. 3.

merito dici potest cum Silvestro Mauro in sensibus iudicium intellectus imitantibus esse materialem, non formalem veritatem vel falsitatem, quae reperitur tantum in complexa cognitione intellectus (1).

Scholion. Veritas et falsitas dicuntur analogice de iudicio mentis tamquam de principali analogato; de conceptibus simplicibus, de sensu, de rebus, de vocibus tamquam de secundariis analogatis. Quod hoc pacto enucleari probarique potest. Iudicium intellectus dicitur verum vel falsum eo quod habet in se conformitatem affirmatam cum obiecto vel oppositam difformitatem: reliqua dicuntur vera vel falsa eo quod aliquam habitudinem vel ordinem dicunt ad veritatem vel falsitatem iudicii. Etenim res dicuntur verae vel falsae fundamentaliter vel causaliter, quia verificant propositionem, et causant falsitatem vel veritatem illius: ex eo enim quod res est, propositio est vera vel falsa. Res quae aptae sunt ad causandam cognitionem falsam dicuntur falsae, uti aurichalcum dicitur falsum aurum, quia aptum est videri aurum, cum non sit. Simplex apprehensio dicitur vera vel falsa quatenus disponit ad iudicium verum vel falsum. Sensus dicuntur veri vel falsi quatenus materiam praebent vero vel falso iudicio. Voces dicuntur verae vel falsae quatenus significant iudicium verum vel falsum. Hanc doctrinam ita dilucide perstringit Aquinas noster: « Pateo ergo ex dictis quod verum per prius dicitur de compositione et divisione intellectus; secundo de definitionibus rerum secundum quod in eis implicatur compositio vera vel falsa; tertio de rebus secundum quod adaequantur intellectui divino vel aptae sunt adaequari intellectui humano: quarto de homine, qui est electivus orationum suarum verarum vel falsarum, vel qui facit aestimationem de se vel de aliis veram vel falsam per ea quae dicit vel facit. Voces autem eodem modo recipiunt veritatis praedicationem sicut intellectus quos significant » (2).

(1) *Metaph.* lib. VI, lect. 4; 1 p. q. 17, a. 2; *QQ. DD. De ver. q. 1, a. 10 et 11.*

(2) *QQ. DD. De ver. q. 1, a. 3.*